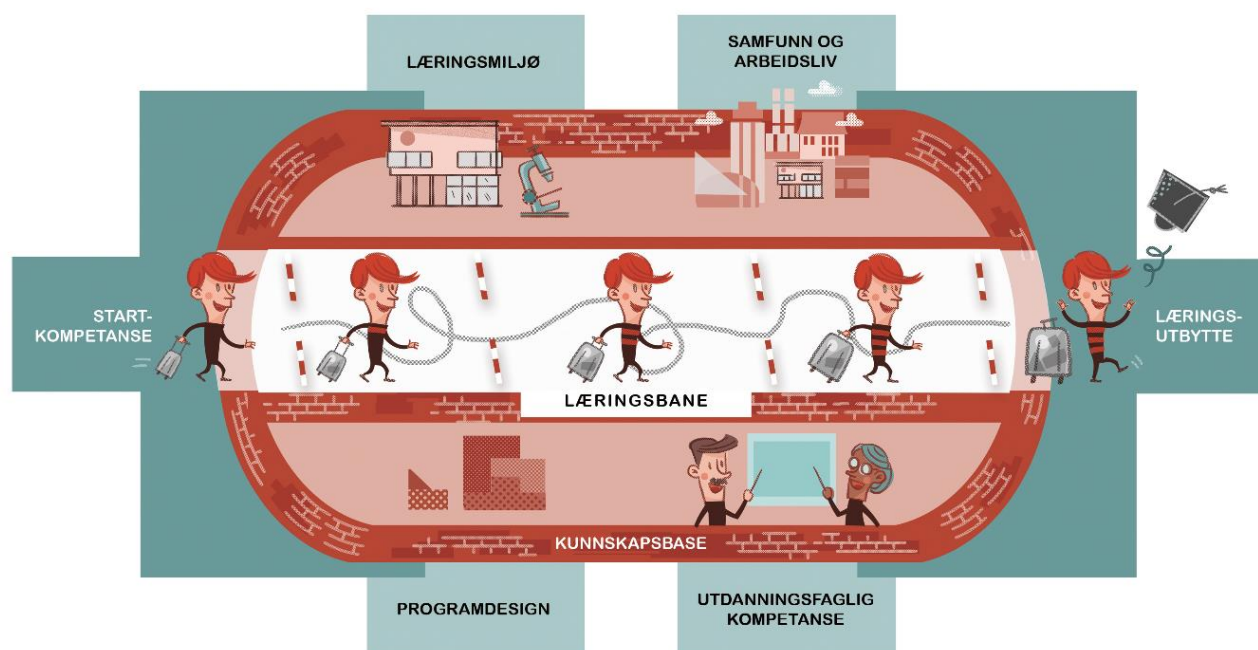

Kvalitetsområder for studieprogram

Versjon av 15. juni 2016

Innledning

Dette dokumentet beskriver NOKUTs målsetninger for kvalitet i høyere utdanning, med et særlig blikk på det studienære kvalitetsarbeidet med studieprogrammer på institusjonene.

I sitt arbeid for utdanningskvalitet legger NOKUT vekt på faglig nivå og relevans når det gjelder hvordan lærestedene legger til rette for studentenes læring, og når det gjelder selve læringsutbyttet studentene oppnår.

Et godt studieprogram er satt sammen og blir gjennomført slik at studentene får gode muligheter til å oppnå læringsutbytte innen rimelig tid, og slik at utdanningen dekker samfunnets- og arbeidslivets kompetansebehov både på kort og på lang sikt. I tillegg bidrar utdanningen til å gi studenten dannelse, her forstått som: «Evnen til å bidra til at studenten ser seg selv som et medlem av et større fellesskap, lokalt, nasjonalt og globalt, og erkjennelsen av at ens egne krefter og talenter står i tjeneste for et større, felles gode»¹.

¹ Fra Dannelsesutvalget, 2009, s. 10, pkt.8, i en nipunktliste over det som kjennetegner dannelse: <http://www.uib.no/filearchive/innstilling-dannelsesutvalget.pdf>

Et eget punkt i Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)² handler om tilrettelegging for studentens læringsprosess:

*Institutions should ensure that the programmes are delivered in a way that encourages students to take an active role in creating the learning process, and that the assessment of students reflects this approach.*³

NOKUT har derfor en studentsentrert tilnærming til utdanningskvalitet, og en bred forståelse av prosessene som leder frem mot oppnådd læringsutbytte. Vi fokuserer på følgende kvalitetsområder som alle må ses i sammenheng med hverandre:

- kunnskapsbase
- læringsbane
- startkompetanse
- læringsutbytte
- utdanningsfaglig kompetanse
- samfunn og arbeidsliv
- læringsmiljø
- programdesign

I tillegg er internasjonalisering en integrert del av hvert kvalitetsområde. Å tilby utdanning på et høyt nivå vil blant annet si å ha et bevisst forhold til hvordan ulike aspekter ved internasjonalisering kan være kvalitetshevende for studienært kvalitetsarbeid.

I dette dokumentet er kvalitetsområdene strukturert etter følgende tankegang:

Først presenteres forutsetningen for at utdanningen i det hele tatt kan finne sted, nemlig at studentene blir del av et fagmiljø hvor de sammen med vitenskapelig ansatte skaper faglig kunnskap av høy kvalitet og utvikler kunnskapsbasen.

Deretter beskrives prosessene fra opptaksfasen, gjennom læringsbanene der kunnskap skapes og erverves, og frem til oppnådd læringsutbytte.

Den tredje gruppen av kvalitetsområder omhandler faktorer som er avgjørende for at studenten oppnår læringsutbyttet. Dette samles til slutt opp i det kvalitetsområdet som tenkes å holde alt sammen, nemlig arbeidet med programdesign.

Kunnskapsbase

All høyere utdanning skal være basert på det fremste innen forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap (universitets- og høyskoleloven §1-3). Med *kunnskapsbase* mener vi selve kunnskapsgrunnlaget til faget som kontinuerlig vil være i endring som følge av utviklingen som skjer i faget. Kunnskapsbasen vil også utvikle seg i

² Som Bologna-land har Norge blant annet forpliktet seg til å etterkomme bestemmelsene som er gitt i ESG. ESG gjelder universiteter og høyskoleers kvalitetssikring av egen høyere utdanning (del 1), den eksterne kvalitetssikringen av høyere utdanning (del 2) og kvalitetssikringsorganenes kvalitetssikring av egen virksomhet (del 3).

³ ENQA, *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*, Brussel 2015: http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf

møte med alle kvalitetsområdene, og oppdateres i kontakt med nasjonale og internasjonale fag- og kompetansemiljøer.

Lærestedene har som én av sine hovedoppgaver å skape velfungerende fagmiljø der ansatte og studenter sammen vedlikeholder og videreutvikler en relevant kunnskapsbase. Et fagmiljø må kunne koble forsknings- og utviklingsresultater med annen kunnskap på fagfeltet og være i stand til å bringe frem ny kunnskap.

Et fagmiljø som setter studentene i sentrum, innruller studentene i en levende kultur for læring som har fokus på det fremste innen forsknings- og utviklingsarbeid og fagets vitenskapelige grunnlag, tenkemåte og metode. Faglig innovasjon og kritisk refleksjon er også kjennetegn på fagmiljøer av høy kvalitet. En god kunnskapsbase gir studentene endringskompetanse og innovative ferdigheter. Faglig forankret utveksling og praksisopphold i inn- og utland kan gi studentene en bredere faglig tilnærming, økt spesialisering og et rikere tilfang av perspektiver. Et robust fagmiljø med en tilstrekkelig størrelse vil kunne gi studentene tilgang til ulike deler av fagets kunnskapsbase, og de ulike metoder og perspektiver som er i bruk.

Et godt fagmiljø holder seg oppdatert på forskning om undervisning og læring, og initierer også selv slik forskning for blant annet å utvikle undervisnings- og vurderingsmetoder som på en best mulig måte hjelper studentene til å komme i nærkontakt med utviklingen av fagets kunnskapsbase.

Som del av et velfungerende fagmiljø, møter studentene et oppdatert fagstoff og det fremste av undervisnings- og vurderingsmetoder innenfor fagområdet de studerer. Studentene føres inn i hvordan faget har utviklet seg, hvordan faget forholder seg til kompetansebehov i samfunns- og arbeidsliv, og hvordan faget står i dialog med andre fag. Studentene får god innsikt i hvordan ny kunnskap etableres, og tar del i utviklingen av fagets kunnskapsbase. Slik legges grunnlaget for faglig nyskaping.

For å utvikle en god kunnskapsbase er det viktig at

- fagmiljøene kontinuerlig vedlikeholder og videreutvikler lærestedets kunnskapsgrunnlag, i takt med det siste innen forsknings- og utviklingsarbeid nasjonalt og internasjonalt
- fagmiljøene forsker på, eller initierer forskning på, undervisning og læring
- studentene aktivt inkluderes i lærestedets kunnskapsutvikling og kulturer for læring

Læringsbane

NOKUT kaller hele studentens liv på et lærested, fra opptak til mottatt vitnemål, for studentens *læringsbane*. En vellykket læringsbane tjener på samspill med andre, og den enkelte students *læringsbane* er summen av deltakelse i alle disse fellesskapene. Gode læringsbaner kjennetegnes av at studentene har bevissthet rundt egen læring, og utvikler en sunn læringsstrategi.

Med dette begrepet rettes fokuset mot studentens læring i et faglig og sosialt fellesskap. I løpet av et studium blir studentene aktive deltagere i et inkluderende fagmiljø, og tilegner seg kunnskap i samspill med fagansatte, støttetjenester, arbeidslivet, fag- og yrkesorganisasjoner,

og samfunnet for øvrig. I dette læringsfellesskapet får studentene økt kunnskap, erfaring og dannelse.

Institusjonen legger gjennom sine program- og emnebeskrivelser en plan for studentenes læring, og ved studiestart begynner prosessen med å integrere studentene i en faglig kunnskapskultur og et lærende fellesskap. Studenten lærer å beherske begreper og tilegner seg metoder for å belyse faglige utfordringer på en god måte. I tillegg blir studenten gjennom sin læringsbane eksponert for faglige og holdningsmessige utfordringer som bidrar til studentenes dannelse både faglig og menneskelig. I tillegg til å delta i læringsaktiviteter som de fagansatte tilrettelegger for, deltar studenten på mange andre arenaer som utgjør en viktig del av læringsprosessen, som for eksempel kollokviegrupper, studentfrivillighet, praksis- og utvekslingsopphold og prosjektarbeid.

En helt sentral forutsetning for gode læringsbaner, er at studentene er motiverte og dedikerte, og at de legger tilstrekkelig arbeidsinnsats inn i studiet. Gode undervisere motiverer studentene, og stiller krav og forventninger til arbeidsinnsats. Studentenes innsats møtes med en god kultur for tilbakemeldinger og individuell oppfølging fra de faglig ansatte.

Studentmobilitet, nasjonalt og internasjonalt, kan være et godt virkemiddel for å utfordre studentene til å bli mer selvstendige og bli kjent med nye perspektiver, praksiser og læringsarenaer – hvilket igjen stimulerer den enkelte students læringsbane og dannelse.

Gode læringsbaner

- skapes i samspill mellom studenter, fagansatte, støttetjenester, arbeidslivet, fag- og yrkesorganisasjoner og samfunnet for øvrig
- gjør studenten bevisst på egen læring og gode læringsstrategier
- har et inkluderende og motiverende læringsmiljø og en velfungerende tilbakemeldingskultur
- innebærer muligheten for mobilitet mellom læresteder i inn- og utland

Startkompetanse

Den forkunnskapen og de andre forutsetningene som for eksempel motivasjon, erfaringer og evner studentene har med seg ved studiestart, omtaler vi som studentenes *startkompetanse*. Dette dreier seg ikke bare om nivået på kompetansen studentene har med seg ved oppstart til høyere utdanning. Det handler også om hvorvidt kompetansen er tilpasset den aktuelle utdanningen, og om studentenes motivasjon for å søke seg til utdanningen.

Tidligere kompetanse og erfaringer er viktig for ny læring. Et godt studieprogram hjelper studentene til å relatere ny kunnskap til den kunnskap de allerede har ervervet. Studentens startkompetanse er av stor betydning på alle utdanningsnivåer, og det er viktig med et godt samarbeid mellom de ulike nivåene for å gi studenten et best mulig utgangspunkt for sin læringsbane.

Når en student søker en utdanning, er det en rekke faktorer som spiller inn, som for eksempel egne interesseområder, kvaliteten på egne forkunnskaper, samfunnstrender, geografi, situasjonen i arbeidsmarkedet, utdanningens omdømme osv. Et godt fagmiljø er derfor opptatt av å rekruttere studenter med riktig startkompetanse og høy motivasjon for det aktuelle studiet og som sikrer en mangfoldig studentmasse.

Et annet forhold som er viktig for en vellykket studiestart, er at det finnes gode rutiner for informasjon og opptak i forkant av studiet, og at mottaket av studentene fokuserer på både sosiale og faglige sider. Gjennom en god *studiestart* som gir studenten motivasjon og gode læringsstrategier, sikres en god start på læringsbanen. Dette er viktig også ved overgangen fra bachelorstudier til masterstudier og fra masterstudier til ph.d.-studier. Et godt fagmiljø innruller studentene i fagets kunnskapskultur og tar hensyn til at studentene møter med ulike forutsetninger og bakgrunn for å ta fatt på studiene. Fagmiljøet er bevisst på hvilken startkompetanse studentene besitter, og legger opp studieprogrammet utfra dette.

En best mulig start på læringsbanen kjennetegnes av

- rekrutterings- og opptaksprosedyrer som tiltrekker studenter med ønsket startkompetanse
- oppdatert og relevant informasjon om utdanningen både til potensielle søkere og nye studenter
- fokus på den gode studiestarten som begynnelsen på studentens personlige læringsbane
- fokus på videreutvikling av studentenes evne til å lære og til å etablere gode læringsstrategier

Læringsutbytte

Alle områdene i modellen for studienært kvalitetsarbeid bidrar på ulikt vis til at studenten (minst) oppnår det forventede læringsutbyttet.

Det er en målsetning både internasjonalt og nasjonalt å sikre at studenten oppnår et godt læringsutbytte, og at læringsutbyttebeskrivelsene gir et godt bilde av hvilken kompetanse studenten tar med seg ut i arbeidslivet eller til videre studier. For å stimulere til at studenten oppnår forventet læringsutbytte, vil et velfungerende studieprogram ha undervisning- og lærings- og vurderingsformer (formative) som er de beste for å oppnå det ønskede læringsutbyttet, og summative vurderingsformer som måler om studenten har oppnådd det fastsatte læringsutbyttet. Et bevisst forhold til programmets læringsutbytte kan dermed bidra til å sikre et kontinuerlig fokus på å tilby et best mulig studieprogram.

Læringsutbyttebeskrivelsene må gi et godt bilde av den kompetansen man ønsker studenten skal sitte igjen med etter endt utdanning. Gode læringsutbyttebeskrivelser er lett gjenkjennelige for studenter, læresteder i inn- og utland, og arbeids- og samfunnslivet. Læringsutbyttebeskrivelser er utformet i utdanningens fagmiljø, i dialog med tidligere studenter og samfunns- og arbeidslivet, for å sikre relevans og forståelse av beskrivelsene utenfor academia. For å lykkes i å utvikle gode læringsutbyttebeskrivelser, er et klart eierskap i fagmiljøene essensielt.

Et bevisst arbeid med læringsutbytte innebærer å

- ha fokus på alle områder i det studienære kvalitetsarbeidet og se disse i sammenheng
- utvikle gode læringsutbyttebeskrivelser i samspill med samfunns- og arbeidsliv, og sikre at beskrivelsene er relevante i en internasjonal kontekst
- forankre utvikling av læringsutbyttebeskrivelsene i fagmiljøene
- ha undervisnings, læringsformer og vurderingsformer som bidrar til at studentene oppnår fastsatt læringsutbytte

- bruke vurderingsformer som kan måle hvorvidt studenten har oppnådd læringsutbyttet

Utdanningsfaglig kompetanse

Å tilrettelegge for andres læring er en omfattende oppgave som krever god faglig og didaktisk kompetanse, og som forutsetter god utdanningsledelse. I tillegg til UH-pedagogikk og didaktikk omhandler utdanningsfaglig kompetanse evnen til å tilrettelegge på riktig nivå og med relevant profil et vitenskapsområde/kunstfaglig område inn i et studium.

En god basiskompetanse tjener som et utgangspunkt for videre utvikling og eventuell merittering, og faglige ledere på ulike nivåer har et spesielt ansvar for å ivareta systematisk utvikling på dette området.⁴

En viktig kvalitetsfaktor for studentenes læring er at de opplever god undervisning. I sentrum for slike erfaringer står ofte «den gode underviseren/veilederen». En god lærer er i stand til å motivere og inspirere til læring gjennom tett interaksjon og samlæring med studenter. Samspill mellom studenter og fagansatte når det gjelder valg av undervisnings- og læringsformer, kan bidra til at studentene føler eierskap til sin læringsbane. Læreren er også avhengig av kollegaveiledning og et fellesskap for å evaluere og diskutere utdanning.

I fagmiljøer som har prioritert utdanning, deltar hele fagmiljøet, inklusive studenter, i drøftingen av hvordan god læring i faget skjer, hvordan fagmiljøet kan ta i bruk egnede undervisnings- og vurderingsformer og hvordan studieprogrammene får en helhetlig utforming. Et godt fungerende fagmiljø driver også forskning eller utviklingsarbeid på undervisning og læring. Samarbeid med andre miljøer i inn- og utland er her opplagt nødvendig, det samme er videreutvikling av digital kompetanse⁵ for studenter, fagansatte og støttetjenestene.

Med god utdanningsfaglig kompetanse kan en underviser

- tilrettelegge på riktig nivå og med relevant profil et vitenskapsområde/kunstfaglig område inn i et studium
- benytte egnede undervisnings- og vurderingsformer der studentenes læring står i sentrum
- drive forskning eller utviklingsarbeid på undervisning og læring
- omsette kunnskap om undervisning og læring til et godt læringsmiljø og gode studieplaner

Samfunn og arbeidsliv

Studieprogrammer bør være relevante i betydningen utdanninger som samfunnet etterspør i dag og i fremtiden, og i betydningen at utdanningenes innhold er satt sammen slik at

⁴ For høyere utdanning er det utformet egne nasjonale retningslinjer for universitets- og høyskolepedagogisk basiskompetanse: http://www.uhr.no/aktuelt_fra_uhr/nasjonale_veiledende_retningslinjer_for_universitets-og_hog.

⁵ Fosslund, 2015 s. 19: «Digital kompetanse i høyere utdanning involverer faglig og praktiske kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse knyttet til bruk og tilrettelegging for bruk av digital teknologi. Dette inkluderer evnen til kritisk vurdering av læringsressurser, samt prosedyrer for egenproduksjon av innhold, aktiviteter og vurderingsformer som er hensiktsmessig for studentenes lærings- og dannelsesprosesser».

studenten får det læringsutbyttet som er viktig for fremtidig deltakelse i arbeidslivet. Gjennom UH-institusjoner, undervisere og studenter kan samfunns- og arbeidsliv på sin side få oppdatert kunnskap om internasjonal utvikling i relevante fagområder som kan stimulere til utvikling og innovasjon.

Egnede fora for å øke samhandlingen med arbeidslivet vil kunne høyne kvaliteten, relevansen og fleksibiliteten i utdanningstilbudet. Gode fora er sammensatt og organisert på en måte som gir dem direkte påvirkning både på utvikling av innhold (programnivå) og på porteføljesammensetning.

En mer aktiv bruk av tilbakemeldinger fra tidligere studenter, for eksempel gjennom alumninettverk, vil være nyttig i utarbeidelsen av studietilbud.

Ulike studieprogrammer vil ha forskjellige utfordringer og behov knyttet til kontakt med samfunns- og arbeidsliv. Det vil være en faglig vurdering hvordan samspill med samfunns- og arbeidsliv kan bidra til økt kvalitet i studieprogrammet. Samarbeid og samspill for å gi økt relevans til studieprogrammet kan for eksempel skje gjennom målrettet bruk av forelesere fra samfunns- og arbeidsliv, gjennom utplassering i arbeidslivet og kvalitetssikrede praksisopphold, gjennom særskilte fagkomponenter som tar for seg temaer i yrkeslivet, eller gjennom bachelor- og masteroppgaver som skrives i samarbeid med arbeidslivet. Gjennom studieprogrammets kontakt med samfunns- og arbeidsliv får studenten et bevisst forhold til hvordan ervervet kunnskap, ferdigheter og kompetanse kan benyttes i arbeidslivet, og kan dele erfaringer fra egen læringsbane med samfunns- og arbeidsliv.

Et godt samspill med samfunns- og arbeidsliv kjennetegnes av

- fora for kontakt med samfunns- og arbeidslivet på et hensiktsmessig nivå
- systematisk arbeid for å sikre at både de enkelte studieprogrammene og utdanningsporteføljen som helhet er relevante for samfunns- og arbeidsliv i dag og i fremtiden
- aktivt bruk av tilbakemeldinger fra tidligere studenter og alumninettverk i utarbeidelsen av studietilbud
- tilrettelegging for at studentene lærer i samspill med samfunns- og arbeidsliv (og vice versa)

Læringsmiljø

Et læringsmiljø er summen av alle de forhold som virker inn på studentenes muligheter til å tilegne seg kunnskap, og som er av betydning for studentenes fysiske og psykiske helse.

Kvalitetsområdene er viktige for læringsmiljøet på ulike måter. For eksempel vil utdanningsfaglig kompetanse og forskning og utviklingsarbeid om undervisning og læring bringe viktig kunnskap om hvordan vi skaper et best mulig læringsmiljø. Et annet eksempel er hvor viktig den første fasen (startkompetanse), mottaket, er for det psykososiale og for at studentene ikke skal falle fra.

I et helhetlig læringsmiljø inngår fysiske, organisatoriske og psykososiale forhold. Med læringsmiljø mener NOKUT, i tillegg til hvordan disse faktorene virker inn på studentens velferd, hvordan de legger til rette for god læring, studentinvolvering, studentdemokrati og studentenes eierskap til læring.

Resultater fra ulike evalueringer som Studiebarometeret og lokale studentundersøkelser vil gi nyttig informasjon i arbeidet for å utvikle læringsmiljøet.

Våre fysiske omgivelsene har stor betydning for læring. Et godt læringsmiljø innebærer praktisk tilrettelegging for, og opplæring i, bruk av andre undervisnings- og vurderingsformer enn kun tradisjonelle forelesninger/ klasseromsundervisning. Endrede lokaler og lærings- og undervisningsformer kan i mange tilfeller gjøre det enklere å legge til rette for FoU-basert utdanning. På denne måten kan lokalene i seg selv være med på å omforme innholdet i utdanningen. Begynnerundervisningen kan også bli mer prosjekt- og samarbeidsorientert, med en arbeidsflyt som i større grad ligner den studentene møter i forskning og utvikling, og i samfunns- og yrkesliv.

Et godt læringsmiljø kjennetegnes av

- at kunnskapen fra forskning og utviklingsarbeid om undervisning og læring anvendes
- tilrettelegging for bruk av nye lærings-, undervisnings- og vurderingsformer
- studentinvolvering og gode strukturer for studentdemokrati og studentenes eierskap til læring
- kontinuerlig forbedring av studentenes fysiske, psykososiale og organisatoriske forhold

Programdesign

Et godt programdesign holder sammen mange av de faktorene som bidrar til å legge til rette for god læring og for at studentene oppnår et kvalitativt godt læringsutbytte.

Å designe et studieprogram er en kompleks aktivitet som krever god utdanningsledelse, og som skjer i samspill mellom studenter, fagansatte, støttetjenester, arbeidslivet, fag- og yrkesorganisasjoner, og samfunnet for øvrig.

Et godt sammensatt studieprogram kjennetegnes av gode og relevante læringsutbyttebeskrivelser som er på riktig nivå i Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk. Det er tilpasset fagets egenart og har et godt samsvar mellom programmets læringsutbyttebeskrivelser og undervisnings- og vurderingsformer, jamfør ESGs nye punkt om studentsentrert læring (se innledning). Det er også egnet til å stimulere studentene til å være aktive i sin egen læringsprosess.

Design av studieprogram er en arena der studenter, fagansatte, støttetjenester, arbeidslivet, fag- og yrkesorganisasjoner, og samfunnet for øvrig kan diskutere fag og faglig utvikling.

Studie- og emneplaner skal blant annet angi når og hvordan studentutveksling kan skje, og med hvilke samarbeidsinstitusjoner. Et bevisst utformet programdesign tar også høyde for hvordan innpassing av tidligere studier, samt studiepoeng fra utveksling, kan innpasses.

Et godt organisert studieprogram vil bidra til å øke studentenes læringsutbytte og sikre en tettere kobling mellom FoU og utdanning, i tillegg til å bidra til en mer effektiv administrasjon.

Et godt programdesign sikrer dessuten at studieprogrammet holder hva det lover, inkludert at det er innrettet slik at studentene kan oppnå det fastsatte læringsutbyttet. Periodisk evaluering av studieprogrammer bidrar til regelmessige forbedringer av programmet og andre faktorer

som påvirker studentenes læringsbane. Slike evalueringer er med på å sikre at studieprogrammet og studentenes læringsutbytte svarer til studentens og samfunns- og arbeidslivets behov i dag og i fremtiden.

Et godt programdesign

- har en god indre sammenheng og samsvar mellom læringsutbyttebeskrivelser og undervisnings- og vurderingsformer, og er innrettet slik at studentene kan oppnå det fastsatte læringsutbyttet
- evalueres jevnlig, og resultatene anvendes til kontinuerlig forbedring
- sikrer at læringsutbyttebeskrivelsene er relevante for samfunns- og arbeidsliv